

שני ארונות היו

בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלֵי פֶסֶל לָךְ שְׁנֵי לֹחַת אֲבָנִים פְּרָאשְׁנִים וְעֵלָה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֹץ: וְאָכַתְבָּ עַל הַלְחַת אֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְחַת הָרְאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׂמְתָם בְּאֲרוֹן: (דברים י א-ב).¹

רש"י דברים י א – אין זה הארון שעשה בצלאל

ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכיפורים, כי ברדתו מן ההר ציוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחילה ואחר כך ארון וכלים.² נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה. ואותו שעשה בצלאל לא יצא אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה.³

תוספות מסכת חולין צב ע"א "ברוך אופנים" – כמות זה היה זה

ובפרק אין דורשין (חגיגה דף יג:) אומר: פסוק אחד אומר "שש כנפים לאחד" ופסוק אחד אומר "ארבע כנפים לאחד", ומאי קושיא? הא האי קרא דשש כנפים - בשרפים כתיב. והאי - בחיות כתיב. ויש לומר דמסתבר ליה שאין משונים בכנפיהם. וכהאי גוונא פריך בפרק בא לו (יומא דף עב:): כתיב "ועשית לך ארון עץ", וכתיב "ועשו ארון עצי שטים". אע"פ שהיה ארון אחר, מסתמא כמו שהיה זה כך היה זה. וכן בהמוכר פירות (ב"ב דף צט.), למאן דאמר "פניהם איש אל אחיו" והכתיב "ופניהם אל הבית". מכרובים של שלמה אכרובים של משה פריך דמסתמא לא נשתנו זה מזה.⁴

ירושלמי סוטה ח ג, שקלים ו א – ארון אחד או שניים ומה היה בכל אחד

תני רבי יודה בן לקיש אמר: שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר, אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי הלוחות נתונים בתוכו.⁵ זה שהיתה התורה נתונה בתוכו, היה מונח באהל מועד, הדא היא דכתיב: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה". זה שהיו שברי הלוחות בתוכו, היה נכנס ויוצא עמהן ופעמים הוא מתרה עמהן. ורבנן אמרי: ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה.⁶

¹ ופסוק ג בהמשך שם מאשר את מעשה הארון: "וְאָעַשׂ אֲרוֹן עֹץ שִׁטִּים וְאָפֶסֶל שְׁנֵי לֹחַת אֲבָנִים פְּרָאשְׁנִים" ובפסוק ה מקוימת מטרתו כמשכן ללוחות: "וְאָשַׁם אֶת הַלְחַת בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִי שֵׁם כְּאֲשֶׁר צִוִּי ה'". מפשט הפסוקים מתקבלת לכאורה תמונה ברורה למדי של ארון מיוחד, שאין לו זכר בספר שמות, שמשה מצווה לבנותו לפני עלייתו השנייה להר לקבלת הלוחות השניים, על מנת שיהיה להם למשכן. שהרי יש להניחם אחר כבוד במקום כלשהוא. אז איך מתחבר העניין עם ציווי המשכן שבספר שמות, בפרט ציווי הארון הפותח את סדר הכלים בפרשת תרומה? האם מדובר באותו ארון? כיצד? ועוד שאלה קטנה יש לשאול: מדוע דואגת התורה למשכן ללוחות השניים ולא לראשונים? הרי לא ידענו מראש שעתידי משה לשוב, וגם כך, הלוא נהגו כבוד בשברי הלוחות? אז היכן הם אוחסנו? היכן חשב משה לאחסנם אחרי ששבר אותם?

² באנו לנושא אחר בו דנו בפרשת ויקהל: ארון קודם או משכן קודם, על ההבדל בסדר כלי המשכן במקרא בין פרשת תרומה לפרשת ויקהל. רש"י נזקק לשיטה שעשיית המשכן קדמה לעשיית הכלים (כמתואר בפרשת ויקהל), כולל הארון, על מנת להרחיק את ארון העץ שכאן מארון הזהב שעשה בצלאל עד כמה שיותר ולחזק את הדעה שאכן היו כאן שני ארונות. ואין גם סיבה לעשות "ארון תחילה" כשיטת בצלאל, שהרי יש מקום זמני ללוחות. החולקים על רש"י, אותם נראה להלן, מנסים, אדרבא, לקרב את שני הארונות ולאחדם לארון אחד וינקטו בשיטת פרשת תרומה שהארון נעשה תחילה.

³ המגיחים של רש"י ציינו את תלמוד ירושלמי שקלים (וסוטה) שמובא להלן כמקור לדבריו וכן הוא בתוספתא מסכת סוטה כפי שנראה עוד להלן. עם זאת, עימות הפסוק בפרשתנו "ועשית ארון עץ" עם "ועשית ארון עצי שטים" שבספר שמות הוא של רש"י (עימות שנדרש גם בגמרא יומא עב ע"ב לנושא אחר לגמרי, ראו שם). ראו עוד מדרש תנחומא בפרשתנו סימן י שמעמת את פסוק א עם פסוק ג בפרקנו ומדקדק מה קדם למה: הציווי לעלות להר, או לעשות את הארון. ואלה דבריו: "ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ - ומשה לא עשה כן, אלא עשה ארון עץ ואח"כ עלה ונטל הלוחות שנאמר: ואעש ארון עצי שטים ואעל ההרה ויכתוב על הלוחות". נראה שגם מדרש תנחומא זה הוא מקור וסיוע לשיטת רש"י, כפי שמציין רמב"ן, ומן הסתם היה מדרש זה לפניו. סיוע נוסף לרש"י הוא עצם סדר הדברים כפי שמקובל במסורת: ב"ז בתמוז ירד משה מההר ונשברו לוחות ראשונים בעקבות חטא העגל, בא' באלול עלה לקבל לוחות שניים וביום הכיפורים ירד ורק אז ציווה על המשכן. פער זמנים זה פועל גם הוא לטובת שיטת רש"י. ראו סדר עולם רבה פרק ו.

⁴ פירוש תוספות נוקט כדעתו של רש"י שהיו שני ארונות (ראו גם תוספות "כל זמן" במסכת עירובין סג ע"ב) ולא עוד אלא שהיו תואמים: "כמו שהיה זה כך היה זה", כמו כנפי השרפים והחיות וכמו מבט פניהם של הכרובים שעשה שלמה והכרובים שעשה משה שמן הסתם "לא נשתנו אלה מאלה", למרות הפסוקים הסותרים, ומכאן הסבר לדין בגמרא שם. נניח לשרפים, לחיות ולכרוכים ונתמקד בארון. מה פירוש "כמו שהיה זה כך היה זה"? שציפו גם את ארון העץ בזהב? שהיו עליו כפורת וכרובים? מי משני הארונות נשבה בימי פלשתים ומי משניהם הוכנס ע"י שלמה למקדש עולמים? דברי תוספות צריכים עיון יוסף.

⁵ ואיפה היו שברי הלוחות מונחים שמונים יום מ"ז בתמוז בו נשברו ועד יום הכיפורים בו ירד משה עם הלוחות השניים ועשה ארון עץ? מן הסתם באוהל מועד הפרטי של משה שהקים בעקבות חטא העגל. הוא האוהל שמאבן הסנפיריון שהייתה בו נחצבו הלוחות השניים. ראו דבריו לוחות שניים – כראשונים? בפרשה זו וכן אוהל מועד הפרטי והציבורי בפרשת ויקרא.

⁶ ירושלמי זה הוא כאמור המקור לרש"י, אך בה בעת שימו לב שהוא מביא גם שיטה אחרת של חכמים (רבנן) הסבורים שהיה רק ארון אחד, וזה מקור חשוב לפרשנים שחולקים על רש"י כפי שנראה להלן. שימו גם לב לשיטת הירושלמי, מה היה בארון הנייח שנשאר דרך קבע במחנה ומה היה בארון הנייד שיצא איתם למלחמות, נושא שרש"י מתעלם ממנו. בארון הנייח, ארון הזהב שעשה בצלאל,

קרייה מסייע להון לרבנן: "אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה" (שמואל א ד ח) ... קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: "ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים" (שמואל א יד יח), והלא ארון בקרית יערים היה ... קרייה מסייע לרבי יודה בן לקיש: "הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות" (שמואל ב יא א).⁷

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ז הלכה יח – שני ארונות בשיטה אחרת

ר' יהודה בן לקיש אומר: שני ארונות היו: אחד שיצא עמהן למלחמה ואחד ששרוי עמהן במחנה. שיצא עמהן למלחמה היה בו ספר תורה, שנאמר: "וארון ברית ה' נוסע לפניהם" (במדבר י לג). וזה ששרוי עמהן במחנה, זה שהיו בו לוחות ושברי לוחות, שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר יד מד).⁸

מים ביניים הבאים בסעודה: אגב נושא ארון אחד או שניים ומה עלה בגורלו של ארון העץ, באנו למחלוקת מעניינת בתוך השיטה שהיו שני ארונות: מה היה בארון (מעץ) שאיתו היו בני ישראל יוצאים למלחמה? שברי הלוחות בלבד – כשיטת הירושלמי, או ספר התורה, כשיטת התוספתא וספרי דברים. שואבי המים מוזמנים לדון במחלוקת זו כרוחם הטובה עליהם. אנחנו אהבנו את שיטת התוספתא המתחברת יפה אל ארונות הקדש הצה"ליים היוצאים בראש חלוצי הצבא בימינו.

רמב"ן דברים פרק י פסוק א – ארון אחד והוא שעשה בצלאל⁹

וכתב רש"י ולא זהו ארון שעשה בצלאל, שהרי לא נתעסקו במשכן אלא לאחר יום הכיפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה המשכן ואח"כ ארון וכלים, נמצא זה אחר היה. וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה, ואותו שעשה בצלאל לא יצא במלחמה אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה. זה לשון הרב ...¹⁰ אבל הארון הזה של משה, כשנעשה ארונו של בצלאל גזוזהו כדן תשמישי קדושה. וזהו הנכון על דעת רבותינו.¹¹

הייתה התורה ואילו בנייד, זה מהעץ שעשה משה, היו שברי הלוחות. וכך גם הגרסה ברוב המקורות המאוחרים שמצאנו (מדרש אגדה בובר שמות לה, ספרי זוטא במדבר פיסקא י, ילקוט שמעוני תרומה רמז ססז) שכנראה העתיקו מהירושלמי. ואיפה היו הלוחות השניים השלמים? "תורה" בשיטת הירושלמי כוללת את הלוחות השלמים וספר התורה. שני אלה היו בארון הנייח, הוא ארון הזהב שעשה בצלאל ואשר נשאר תמיד במחנה. ראו המשך הסוגיה שם בחשבון המדוקדק כיצד נכנס ספר התורה לארון לצד הלוחות (להלן גם בתלמוד הבבלי). בארון העץ הפשוט שעשה משה ושיצא ובא, נשארו רק שברי הלוחות הראשונים. ראו חידושי ריטב"א מסכת עירובין דף סג עמוד ב: "ותירץ ר"י ז"ל כי שני ארונות היו. ארון עץ שעשה משה דכתיב: ועשית לך ארון עץ וארון שעשה בצלאל. וכל זמן שלא נעשה ארונו של בצלאל היו לוחות ושברי לוחות מונחים בארון שעשה משה. ומיד שהוקם המשכן נתנו לוחות אחרונות בארון שעשה בצלאל כדכתיב: ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך. ובארוננו של משה היו מונחים שברי לוחות והוא היה יוצא עמהם למלחמה". היו יוצאים למלחמה עם שברי הלוחות הראשונים בארון העץ הפשוט שעשה משה! והביטוי השגור "לוחות ושברי לוחות בארון" (תוספתא סוטה להלן) לא מתאים לירושלמי.

⁷ בירושלמי, כאמור, מוצגות שתי הדעות, של ר' יהודה בן לקיש: שני ארונות היו, ושל רבנן: ארון אחד הוא. ומובאים פסוקים התומכים בדעה זו ופסוקים התומכים בדעה הנגדית. לשיטת ר' יהודה בן לקיש יש תימוכין מסידור המסעות בספר במדבר, כפי שהוא דורש לעיל, פעם הארון עם כל כלי המשכן "לא מש מקרב המחנה" ופעם הוא הולך חלוץ לפני המחנה – על כרחך שהיו שני ארונות. הארון עם שברי הלוחות הוא שהיה הולך לפני המחנה "לתור להם מנוחה" (במדבר י לג). ולשיטת רבנן של ארון אחד יש תימוכין מתיאור מסעות הארון בספר שמואל ומלכים, החל משיבתו במלחמה בה נספו בני עלי וכלה בהעלאת הארון ע"י דוד לעיר דוד ואח"כ לבית המקדש ע"י שלמה. ובמדרש ספרי דברים פיסקא לח למדנו שהארון שנשבה בימי עלי הוא הארון עם שברי הלוחות, כשיטת ר' יהודה בן לקיש שאמרנו שהיה יוצא למלחמה, ובגינו גם התברך בית עובד הגתי – הוא הארון שהפיל את אלוהי הפלשתים עד שאמרו עליו: "אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה" – הארון עם שברי הלוחות!

⁸ תוספתא זו יכולה גם היא להיחשב כמקור לשיטת רש"י שהיו שני ארונות, אך יש לשים לב להבדלים שבינה ובין הירושלמי לעיל. ראשית, בתוספתא אין מי שחולק על רבי יהודה בן לקיש, יש רק דעה אחת. שנית, התהפך הסדר מה היה איפה: בארון הנייח שעשה בצלאל שנשאר דרך קבע במחנה היו הלוחות ושברי הלוחות ואילו בארון הנייד הפשוט מעץ, שיצא ובא, היה ספר התורה. ראו ספרי זוטא במדבר פיסקא י שמסכים עם שיטה זו ואף ממקם את שני הארונות במדויק: "יש אומרין שתי ארונות היו עמהן. אחד לפני מן המחנה ואחד באמצע המחנה. זה שהיה לפני מן המחנה היתה התורה בתוכו וזה שהיה באמצע המחנה היו שברי הלוחות בתוכו". לפי שיטת התוספתא, שמתאימה למקורות בתלמוד הבבלי, הלוחות ושברי הלוחות היו תמיד ביחד. בתחילה הם היו בארון העץ הזמני שעשה משה. וכשהשלים בצלאל את ארון הזהב המהודר עם הכרובים, זה שעמד בקודש הקודשים, הועברו לשם הלוחות ושברי הלוחות. ומה עשו בארון העץ של משה? העבירו לתוכו ספר תורה ויצאו ובאו איתו במלחמות. יש כאן סמל ותקדים לארון הקודש שלנו – ארון מעץ פשוט המכיל ספר תורה ויצא ובא עם עם ישראל לכל מקום אליו הגיע במסעותיו ונדודיו ובמלחמותיו.

⁹ אנו חוזרים אל פרשני המקרא, אל רמב"ן ואבן עזרא שמפרשים שהיה ארון אחד ולא כרש"י. אם לרש"י יש תמיכה מהירושלמי ומהתוספתא כנזכר לעיל, לשיטת רמב"ן / אבן עזרא יש תמיכה מ"רבנן" בירושלמי ומהתלמוד הבבלי (מובא להלן אחרי רמב"ן).

¹⁰ לאחר רמב"ן סוקר את שיטת רש"י הוא מביא שם (בקטע שהשמטנו) את השגותיו. ראשית, נכון שיש לרש"י סימוכין בחז"ל, אבל אלה דברי יחיד ורבנן חולקים עליו (ראו שוב הירושלמי לעיל). שנית, שגרת הלשון "בכל מקום בתלמוד" (ברכות ח ב, בבא בתרא יד ב, מנחות צט א) היא "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון" וזה לא מתאים לירושלמי (אבל מתאים לתוספתא, האם רמב"ן ראה אותה? הערה שלנו מ"ה). ובעיקר שואל שם רמב"ן שאלות פרקטיות: "ואחר שהוציא משם הלוחות ונתנם בארון שעשה בצלאל, מה היה בזה? ולמה הוא יוצא עמהם למלחמה? ... אנה יעמוד הארון הזה עם הלוחות הראשונות כל ימי המדבר?". ראו דבריו שם שהשמטנו.

¹¹ בין שיטת רש"י שרמב"ן דוחה ובין שיטתו שלו "על דרך הפשט" שמובאת בהמשך באריכות, מציע רמב"ן מעין שיטת ביניים שהיא דעת אלה האומרים שהיו שני ארונות, אבל לאחר שארון העץ סיים את תפקידו הוא נגנז כדן כל תשמיש קדושה שפסקו

כי על דרך הפשט יתכן כי "ועשית לך ארון עץ" - ירמוז לארון שעשה בצלאל. וזה, כי מתחלה נצטווה משה על המשכן וכליו, והיתה המצוה הראשונה "ועשו ארון עצי שטים" (שמות כה ז), כי היא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים. ואחרי כן עשו את העגל.¹² וכאשר נתרצה השם למשה ואמר לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון צוהו בקצרה שיעשה ללוחות האלה ארון עץ, היא המצוה לו ללוחות הראשונות. והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שבענין המשכן ושהכל תלוי בה, ומזה למד משה לעשות המשכן וכליו כאשר נצטווה מתחילה. ויהיה פירוש "ויהיו שם כאשר צוני ה'" - שהיו שם לעד לעולם, כאשר צוהו ה' מתחילה: "ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ונועדתי לך שם ודברתי אתך וגו'" (שם שם כא-כב). והנה ברדתו הניח הלוחות באהל מועד עד שיעשה הארון והמשכן, כי אילו לא שבר הלוחות הראשונות, באהל מועד יהיו עד עשות בצלאל הארון. וכן שברי הלוחות על כרחנו שם היו, כי לא החזירם עמו להר. וראיה לזה, שלא הזכיר משה זו הצוואה בסדר כי תשא, כי שם הזכיר ארון בצלאל בפירושו, וכאן לא הזכיר המשכן וכליו כי הם הרואים אותו, ולפיכך הזכיר זה בקצרה.¹³

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד א – הכל בארון אחד

... נשתיירו שם שני טפחים שבהן ספר תורה מונח, שנאמר: "אין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לַחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנֵּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחָרֵב וְכוּ' " (מלכים א ח ט) - מאי "אין בארון רק"? מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון; ... נשתיירו שם שני טפחים, שלא יהא ספר תורה נכנס ויוצא כשהוא דחוק, דברי רבי מאיר.¹⁴

וארגז ששיגרו בו פלשתים דורון לאלהי ישראל מונח מצדו ... ועליו ספר תורה מונח, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" (דברים לא כו) - מצד הוא מונח ולא בתוכו. ומה אני מקיים: "אין בארון רק"? לרבות שברי לוחות שמונחים בארון; ... בתרי פושכי היכי יתיב? אמר רב אחא בר יעקב: ספר עזרה לתחילתו הוא נגלל.¹⁵ ... ורבי מאיר, שברי לוחות דמונחין בארון מנא לן? נפקא ליה מדרב הונא; דאמר רב הונא, מאי דכתיב: "אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו" (שמואל ב ו ב)? מלמד, שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון.¹⁶

מלהשתמש בו. שיטה זו, שמוצנעת בדברי רמב"ן ושאונו בוחרים לכות שיטת רש"י ורמב"ן, היא אולי הפשוטה והנכונה ביותר. היא לא רק "הנכון על דעת רבותינו" כפי שאומר רמב"ן, אלא מתיישבת היטב עם פסוקי המקרא, החל מספר שמות, דרך הפסוקים בהם אנו דנים, וכלה בהמשך הפסוקים בתורה (ראו סוף וילך דברים פרק לא) ובנביאים ראשונים, מלכים א פרק ח בפרט. ומשה שבר את הלוחות ולא היה טעם לעשות את הארון, מה שחזר אח"כ בלוחות השניים. והיכן היו בינתיים שברי הלוחות? לכך הוא מתייחס בהמשך דבריו.

¹³ רמב"ן לשיטתו שממעיטים להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" וספר שמות כולו הוא כסדר שנכתב. מיד לאחר מעמד הר סיני באה פרשת משפטים (ראו הוויכוח שלו עם רש"י לגבי מיקום פרק כד בשמות, בדברינו [אימתי אמרו נעשה ונשמע](#) בפרשת משפטים) ובסופה משה עולה להר שם הוא מצווה על מעשה המשכן לפני חטא העגל! כפי שהבאנו בדברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו](#) בפרשת תרומה. זו אגב שיטת רמב"ן גם בוויכוחו הגדול עם הרמב"ם לגבי עבודת הקורבנות, ראו פירושו לפסוק "ולא יבחו עוד לשעירים" (ויקרא יז ז). הציווי על הארון והמשכן בפרשת תרומה הוא העיקר והארון המתואר שם, הוא הארון שמתואר בפרשתנו בקצרה "ועשית לך ארון עץ" והיה מיועד כבר ללוחות הראשונים! משה יורד עם הלוחות הראשונים שאילו לא נשברו היו מונחים באופן זמני "באהל מועד עד שיעשה הארון והמשכן" ומיד לאחר שיעשה הארון (כשיטה של פרשת תרומה) יועברו הלוחות לשם. שבירת הלוחות הראשונים ועשיית הלוחות השניים, לא שינתה דבר וכמעשה לוחות ראשונים, כך שניים. ראו המשך דברי רמב"ן שם איך בכל זאת הוא מתמודד עם הפסוקים על ארון העץ שבפרשתנו. וכבר קדם לרמב"ן אבן עזרא. ראו פירושו לפסוק א בפרק י שאנו דורשים: "ארון עץ - אמרו המעתיקים ז"ל, כי ארון אחר עשה משה בתחילה ... ודעתם רחבה מדעתנו .. כי היה נראה בדרך הפשט, כי משה לא נתענה כי אם שמונים יום, כי פירוש אנכי עמדתי בהר כימים הראשונים (י) הוא שנוי. והטעם: כאשר עמדתי בהר אותם הארבעים יום שמע ה' אלי ואמר: לך למסע (יא), וזהו לך נחה את העם (שמות לב לה). והנה יהיה ארון עץ בצווי, והוא הארון שעשה בצלאל". אבן עזרא לשיטתו שמשה היה בהר ברצף של שמונים יום (מ"ח בתמוז יום אחרי חטא העגל ועד יום כיפור), ארבעים ועוד ארבעים וכל הציוויים, כולל אלה שבפסוקים בהם אנו דנים, נאמרו באותו זמן וכשירד ביום הכיפורים קיים אותם. וכך הוא גם כותב בפירושו לשמות כה טז ושמות לב יב, ראו שם. למרות ששניהם באותה דעה, מעניין לראות איך אבן עזרא מציג עמדה זו שהיא על דרך הפשט שלא כדעת חז"ל "שדעתם רחבה", בעוד שרמב"ן מוצא סימוכין בחז"ל לדעה זו (כגון שיטת רבנן בירושלמי) ומחזק אותה בדרך הפשט. זו דוגמה קלאסית להבדל שבין שני פרשני מקרא אלה.

¹⁴ זו שיטת רבי מאיר שספר התורה שכתב משה ערב מותו (דברים לא כד) הושם בתוך הארון ושני הטפחים שנשארו לאחר שהלוחות לקחו את רוב המקום, הספיקו בשופי לספר התורה. ורבי יהודה בקטע הלל חולק. ומה ההוכחה לשיטה זו? בירושלמי שקלים ו א מובא הפסוק בשמות כה כא: "... וְאֵל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֲתֵּן אֵלֶיךָ" (שמצריך את השימוש בכלל אין מוקדם ומאוחר בתורה, ראו שם). אבל התלמוד הבבלי שלפנינו "תופס את השור בקרניו"; לוקח את הפסוק במלכים א פרק ח, בחנוכת מקדש שלמה: "אין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לַחוֹת הָאֲבָנִים וְכוּ' " והופך אותו על פניו בדרשת "אין מיעוט אחר מיעוט".

¹⁵ זה הסבר אחר כיצד נכנס ספר התורה למקום המצומצם בארון. ספר תורה מיוחד זה לא דמה לספרי התורה של ימינו שיש להם שני עיצים (עמודים) ואפשר לגלול אותם לצד זה או לצד אחר (ותמיד יישאר רווח כלשהו ביניהם), אלא שהיה מגולל על עץ (עמוד) אחד ולפיכך תפס פחות מקום.

¹⁶ מעבר לחשבון המדויק כיצד הסתדרו הלוחות וספר התורה ושברי הלוחות בארון הברית – חשבון שלא נתעכב עליו כאן, מה שמושך לשיטת ר' מאיר ור' יהודה הוא שארון אחד, הוא ארון הברית, הוא ארון שעשה בצלאל, הכיל את הלוחות, ספר התורה

מסכת יומא דף ג עמוד ב – ארון זהב או עץ, מותנה בישראל

אבא חנן אמר משום רבי אלעזר: כתוב אחד אומר: "ועשית לך ארון עץ" (דברים י א) וכתוב אחד אומר: "ועשו ארון עצי שטים" (שמות כה י), הא כיצד? כאן - בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן - בזמן שאין עושין רצונו של מקום.¹⁷

מסכת מנחות דף כח ע"א-ע"ב – ארון העץ לדורות

תנו רבנן: כל הכלים שעשה משה כשרים לו וכשרים לדורות.¹⁸ חצוצרות - כשרות לו ופסולות לדורות. חצוצרות מאי טעמא? אילימא דאמר קרא: "עשה לך" (במדבר י ב), לך - ולא לדורות, אלא מעתה: "ועשית לך ארון עץ", הכי נמי דלך - ולא לדורות! אלא ... שאני התם, דאמר קרא "לך" "לך" תרי זימני: "עשה לך" "והיו לך".¹⁹

ירושלמי מסכת ברכות פרק ב הלכה ג – ארון שלישי?

שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר: ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף. והיו אומות העולם אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו? והיו ישראל אומרים להן: זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים. והיו אומות העולם מונין²⁰ את ישראל ואומרים: וכי איפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים? והיו ישראל אומרים: על ידי ששימר זה מה שכתב בזה.²¹

בבלי סוטה דף יג עמוד א: וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה. והיו עוברין ושביין אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו? אמרו: אחד של מת ואחד של שכינה. וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה? אמרו: קיים זה כל מה שכתב בזה.²²

ושברי הלוחות. ממהלך הסוגייה עולה בבירור שהיה ארון אחד בלבד! פעמיים מזכירה הגמרא את הפסוק במלכים א פרק ח, בחנוכת מקדש שלמה, שאומר במפורש שבארון היו רק הלוחות השניים שהניח שם משה, ופעמיים היא נדרשת לדרשה של "אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות". בשיטת רבי מאיר על מנת להוסיף את ספר התורה, ולכל השיטות על מנת להוסיף את שברי הלוחות הראשונים. ואם נחזור לתלמוד הירושלמי לעיל, לא מצאנו בו התייחסות לפסוק: "אין בארון רק שני לוחות האבנים וכו'" ולא את הדרשה "אין מיעוט אחר מיעוט" ולכן לא ברור איך הוא מסביר את הפסוק במלכים. ולא מצאנו - אינה ראייה.

¹⁷ ראו דרשה דומה ביומא עב ב על תלמיד חכם שיהיה תוכו ככרו - אמירה בעקבות הדיון בגמרא שם לגבי קורבן שמביא הכהן הגדול ביום הכיפורים שבו הוא מכפר בעדו ובעד ביתו, אם הוא בא משלו (מכיסו) או משל ציבור (מקופת הציבור). מאמירה זו של אבא חנן לומדים שהביטוי "ועשית לך ארון עץ" אינו במשמעות מכיסו הפרטי של הפרט (משה במקרה זה), כי ברור לכל שהארון היה מכספי הציבור. כל ההבדל הלשוני בין "ועשית לך" ובין "ועשו", הוא עניין דרשני/מוסרי גרידא, אם ישראל עושים או לא עושים רצונו של מקום. נראה שדרשה זו היא במישור המוסרי/דרשני ואין ללמוד הימנה, לא רק לעניין קורבנות יום כיפור (כפי שהגמרא טוענת בהמשך דבריה שם), אלא גם לנושא הארונות בו אנו דנים. אין להוכיח אם אבא חנן סבור שהיו שני ארונות כשיטת ר' יהודה בין לקיש או ארון אחד כשיטת רבנן (בירושלמי) וכשיטה בגמרא בבלי הקודמת. בין כך ובין כך, הארון היה מכספי הציבור ולא מכיסו של משה כי התורה שייכת לכל וכל ההבדל הוא במישור הרעיוני: ארון זהב מפואר אם ישראל עושים רצונו של מקום, וארון עץ פשוט - אם אינם עושים רצונו של מקום. ואנו נותרנו עם ארון העץ הפשוט ונעשה ככל יכולתנו לעשות רצונו של מקום ולמצוא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

¹⁸ ראו תוספתא סוטה פרק יג הלכה א: "משנבנה בית ראשון נגנו אהל מועד ונגנו עמו קרסיו וברחיו ועמודיו ואדניו ואף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן שעשה משה ומנורה שעשה משה". ובתוספתא מנחות פרק יא הלכות ט-י: "עשר שולחנות עשה שלמה ... ואף על פי כן לא היו מסדירין אלא על של משה ... עשרה מנורות זהב עשה שלמה ... אף על פי כן לא היו מדליקין אלא בשל משה". ראו דברינו [דברים שנגנו](#) בפרשת תרומה.

¹⁹ הגמרא דנה בדיון המיוחד של החצוצרות שעשה משה שהיו רק לשימושו הוא ונגנו לאחר מותו (ראו במדבר רבה טו טז, תנחומא בהעלותך סימן י והקשר עם דוד המלך, בדברינו [חצוצרות משה](#) בפרשת בהעלותך). הגמרא שואלת מה המיוחד בחצוצרות בהשוואה עם כל שאר כלי המקדש שהיו לשעתם ולדורות ועברו מדור לדור וממשכן שבמדבר למשכן שילה ולמקדש שעשה שלמה. אם תאמר שייחודיות החצוצרות היא משום שכתוב בהם "עשה לך", הרי לנו ארון העץ שכתוב גם בו "ועשית לך" וברור לנו ופשוט הדבר שהיה לא רק לשעתו למשה בלבד אלא גם לדורות! זה הקטע בגמרא ששייך לענייננו (לגבי הדיון עצמו מסיימת שם הגמרא שבחצוצרות כתוב פעמיים "לך" וזה ייחודן, ראו במקור). ארון העץ, לפי גמרא זו, הוא לא רק פתרון זמני ללוחות עד שייבנה הארון מזהב, אלא לדורות! מאי משמע? אם מדובר בארון אחד כשיטת בבלי בבא בתרא, רבנן בירושלמי, אבן עזרא ורמב"ן, אזי הכוונה לכך שהארון שעשה משה (שאוחד עם זה של בצלאל) התגלגל לאורך ספר יהושע, שופטים ושמואל עד בואו אל מקדש שלמה כנזכר לעיל. אבל אם מדובר בשני ארונות כשיטת ר' יהודה בן לקיש, התוספתא ורש"י, וארון העץ הוא אכן דבר נפרד, אזי ארון הזהב נגנו אי שם בימי יאשיהו, ראו דברינו [לגלגלו של הארון](#), ודווקא ארון העץ הפשוט של משה שרד ועמד לדורות. נראה ששוב עולה כאן החיבור בין ארון העץ הפשוט ו"הזמני" של משה וארון הקודש של ימינו.

²⁰ מקניטין, מגנים. ביטוי זה מצוי בפרט במדרשי האמוראים: בראשית רבה, ויקרא רבה, שיר השירים רבה, איכה רבה והפסיקתאות. זו הדרשה שרבן יוחנן בן זכאי אמר מיד כשהניח חזרה את התפילין אחרי שסיים את בית המרחץ. ראו ההקשר הרחב שם במקור.

²¹ הרי לנו "שני ארונות" מכיון אחר לגמרי. ארונו של יוסף שמשו טורח בו ארבעים שנה לקיים את השבעתו של יוסף "והעליתם את עצמותי מזה אתכם" לצד ארון הברית. ראו הדף [ארוננו של יוסף](#) בפרשת בשלח. על איזה ארון הצביעו כאשר אמרו: שימר או קיים זה מה שכתוב בזה? עפ"י השיטות שהיה רק ארון קודש אחד המילים - פשיטא. אבל לשיטות שהיו שני ארונות של קדושה, הרי לנו שלושה ארונות שהלכו עם עם ישראל ארבעים שנה במדבר, ונשוב ונשאל: על איזה ארון הצביעו כאשר אמרו: שימר או קיים זה מה שכתוב בזה? הביטוי "אחד של שכינה" ו"ארונו של חי העולמים" מצביעים לכאורה על הארון שעשה בצלאל. אך הביטוי "מה שכתוב בזה" מצביע לכיוון הארון שבו היה ספר התורה, גם לא סביר שארון הברית שעשה בצלאל, שהוא הכלי החשוב והקדוש ביותר במשכן שנשאוהו בכתף בלבד בטהרה ובקדושה, היה מהלך עם ארונו של יוסף. לפיכך נראה להעדיף את ר' יהודה בן לקיש בתוספתא (ולא כשיטתו בירושלמי) שספר התורה היה בארון נפרד, הוא ארון העץ שעשה משה. והרי לנו שוב, חשיבותו לדורות

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: כיון שנקטנו לאורך כל הדרך במטבע הלשון "ארון שעשה משה" ו"ארון שעשה בצלאל", לשיטה שהיו שני ארונות, מן הראוי לציין את המדרש הבא: "ראו קרא ה' בשם בצלאל. ולמה נקרא שמו בצלאל? שהוא יושב בצל אל. ותחילה עשה הארון ואחר כך כל הכלים. ועשה שני ארונות: אחד שהיה יוצא למלחמה והיו בו שברי לוחות, ואחד שהיה עמהם במחנה והיה בו ספר תורה" (מדרש אגדה (בובר) שמות פרק לה). לכאורה כשיטת רש"י. אך לא בדיוק. בצלאל עשה את שניהם ולא מוזכר כאן "ארון עץ" שבפרשתנו. ראו רש"י לעיל בו פתחנו. האם זו שיטה שלישית?

מים אחרונים 2: ראו שוב גמרא בבלי סוטה יג ע"א והביטוי שם: "קיים זה כל מה שכתוב בזה". ביטוי זה מאוזכר בתלמוד גם בקשר לכבוד שחולקים לתלמיד חכם שנפטר ששמים ספר תורה על מיטתו או ליד מיטתו. ראו בבא קמא יז ע"א: "וכבוד עשו לו במותו - זה חזקיה מלך יהודה ... שהניחו ספר תורה על מיטתו, ואמרו: קיים זה מה שכתוב בזה. והאידנא נמי עבדינן הכי! אפוקי מפקינן, אנוחי לא מנחינן. ואיבעית אימא: אנוחי נמי מנחינן, קיים לא אמרינן". ראו שם. ועפ"י הגמרא בסוטה, יוסף קדם לחזקיהו. ראו גם המדרשים שלוי לא נשא את מיטתו של יעקב משום שעתיד לשאת את הארון: "לוי אל יטעון. למה? שעתידין לישא את הארון ומי שטוען את ארונו של חי העולמים לא ישא ארונו של מת" (תנחומא במדבר יב). ולפי השבח: "קיים זה כל מה שכתוב בזה", אין שום בעיה לחבר בין ארונות של מתים (צדיקים) ובין ארון הקודש המחזיק את התורה, אדרבא! וזה נושא ששווה דף בפני עצמו.

מים אחרונים 3: ואחרי ככלות כל הפרשנים והמדרשים, אם נחזור לפשט המקרא נבחין שוב במיוחדות של ספר דברים הוא משנה תורה. בספר זה מתאר משה לדור הבנים את אירועי ארבעים השנה במדבר: יציאת מצרים, מעמד הר סיני, פרשת המרגלים, חטא העגל ועוד – ואף לא מילה אחת על המשכן. אין אזכור של המשכן בכל ספר דברים, רק של "המקום אשר יבחר ה' אלוהיכם לשכן שמו שם" לאחר ירושה וישיבה בארץ (דברים פרק יב ובפרט פסוקים ה, י-יא). מה שמתחבר היטב למקדש של שירת הים: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכן לשבתך פעלת ה' מקדש אדני כוננו ידך".²³ על רקע אי נוכחות המשכן בספר דברים, בולט עוד יותר סיפור ארון העץ הפשוט שעשה משה ללוחות השניים. הוא שהיה לפני המשכן והמקדש והוא ששרד אחריהם.

של ארון העץ שעשה משה, לכאורה רק לצורך זמני עד שיוקם ארון הברית שעשה בצלאל. אך לא, זה הארון לציודו הולך לא רק הדור הנוכחי הנושא אותו ואת ספר התורה שבו, אלא גם ארונות המתים של הדורות הקודמים שעליהם ניתן להצביע ומהם ניתן ללמוד "קיים זה מה שכתוב בזה". שוב, אולי, גם זה רמז לארון הקודש שלנו שקהילות רבות מחזיקות בדגם נייד שלו לצורך בית אבל ושאר מקרים בהם צריך לטלטל ספר תורה ממקומו הקבוע. ואם תשאל: הרי רק בסוף ארבעים השנים כתב משה את ספר התורה, נענה שראשית אין מקשים על האגדה, ושנית אולי מכאן ראייה טובה לשיטת רבי יוחנן בגמרא גיטין ס ע"א שהתורה ניתנה מגילה-מגילה. ראו דברינו [תורה חתומה ניתנה או מגילה מגילה](#) בפרשת משפטים.

²³ יש שרוצים לראות רמז למשכן בפסוק: "לא תעשון ככל אשר אָנְחָנו עֲשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כֹּל הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו" (דברים יב ח), אך כבר התקשו בפסוק זה הפרשנים והמדרשים, ראו דברינו [איש כל הישר בעיניו](#) בפרשת ראה. פשט הפסוק דווקא מוסיף ומעצים את אי אזכור המשכן בספר דברים.